

ocjenu ipak prepustiti Lorenzu. Činimo to pako s dvajuh razloga: prvo, što tim iztičemo sud ugledna povjestnika o Schlosseru; a drugo, što se na taj način upoznajemo s novim protivnikom uporabe etičnih načela na poviest.

„Schlosser bijaše pristaša formalnih principa etičnih, koji se na poviest vanredno lahko uporabiti dali. To su ona, u njegovoj poviesti neprestance ponavljajuća se mjerila, koje nikoje djelo ljudsko ne puštaju neomjerenim, neprosudjenim. Poviest XVIII. vieka kao što mu je u svakom, tako mu je i u tom pogledu baš najklasičnije djelo. Tu je ipak Schlosser najmanje uspio. Da je etično stanovište Kantovo pod svaki uvjet za poviest shodno, to bi se ono najpače na dogodjajih i osobah XVIII. vieka takvim pokazati bilo moralo, pošto i samo spada u dobu, koju mjeriti i suditi hoće. Kantov bi rigorizam za poviest spomenutoga vieka morao biti pravi arkanum historične pravednosti. Ali danas nema čovjeka, koji baš protivno tvrdio nebi. To se lahko pojmi. Pod pritiskom zakona moralnoga, koji se uslied pruživosti i formalnoga karaktera svoga svuda i u svako doba uporabiti smie, ne može slobodno prikazivanje historično uspjevati. Prije nego li se ljudsko djelo sa svih strana razmotri i protumači, već ga sudbina u zasjedi reć bi vrebajućega rigorizma pograbi i ćudoredno uništi. Nu reklo se što mu drago, oštro i silovito ocjenjivanje vriednosti jest jedino, što je Schlosserovoj poviesti pribavilo čitateljâ, obožavateljâ; da, recimo samo očito, u čem njegova prava i neprolazna zasluga stoji. Mjesto, koje Schlosseru u poviesti historiografije zaviek pripada, jest, da je za pravu zadaću povjestničara stvorio neko konkretno osjećanje, koje zaniekati nikad više neće biti moguće.“¹⁶

Tako Lorenz o Schlosseru. Iz njegova pravednoga suda uvjerismo se — čemu smo se i nadali — da Kantov rigorizam nije shodan za uporabu u poviesti. Uvjerismo se osim